

De naam Swerts (niet Sweerts, maar dit is niet belangrijk) komt voor op blz. 223; hier wordt het wapen ingehoekt genoemd van *rood* en *zilver*! Wellicht heeft Le Blond zich vergist, maar het is niet ondienstig van de tegen- gestelde kleurenaanduiding melding te maken.

Bij „ingehoekt-gedeeld” reiken de inhoekingën iets voorbij het midden van het schild, het schild is als het ware door een zigzaglijn verticaal in twee helften verdeeld. Het herkenningsteken van het 18de werkkamp van „Brabants Heem” laat echter duidelijk zien, dat het wapen op het oud brandijzer ingehoekt is over de volle schildbreedte; er zijn ook niet vijf stukken te zien, maar 5 in elke kleur, dus 10 stukken!

Als in het programma van het werkkamp niet zo uitdrukkelijk vermeld was, dat *het-geen bij het inbranden donker gekleurd is, zilver of wit moet zijn* en wat niet wordt gebrand rood, dan zou men zeker mogen veronderstellen, dat de maker van het brandijzer eerder is uitgegaan van de kleuren *Swe(e)rts* dan van de kleuren *Landas* . . .

De tekening op de omslag van het boekje vertoont meerdere onjuistheden, de donkere en de licht gekleurde inhoekingën moeten alle in een scherpe punt eindigen en alleen de bovenrand van het schild mag horizontaal getekend worden. De licht gekleurde strook bovenaan moet vervallen, anders telt men *elf* stukken . . .

En ook hier zijn sterke aanwijzingen, als het tenminste een *oude* tekening is en niet een, die onlangs van het brandijzer is afgeleid, dat er sprake is van een over de volle breedte ingehoekt schild in de kleuren rood en zilver en niet zilver en rood.

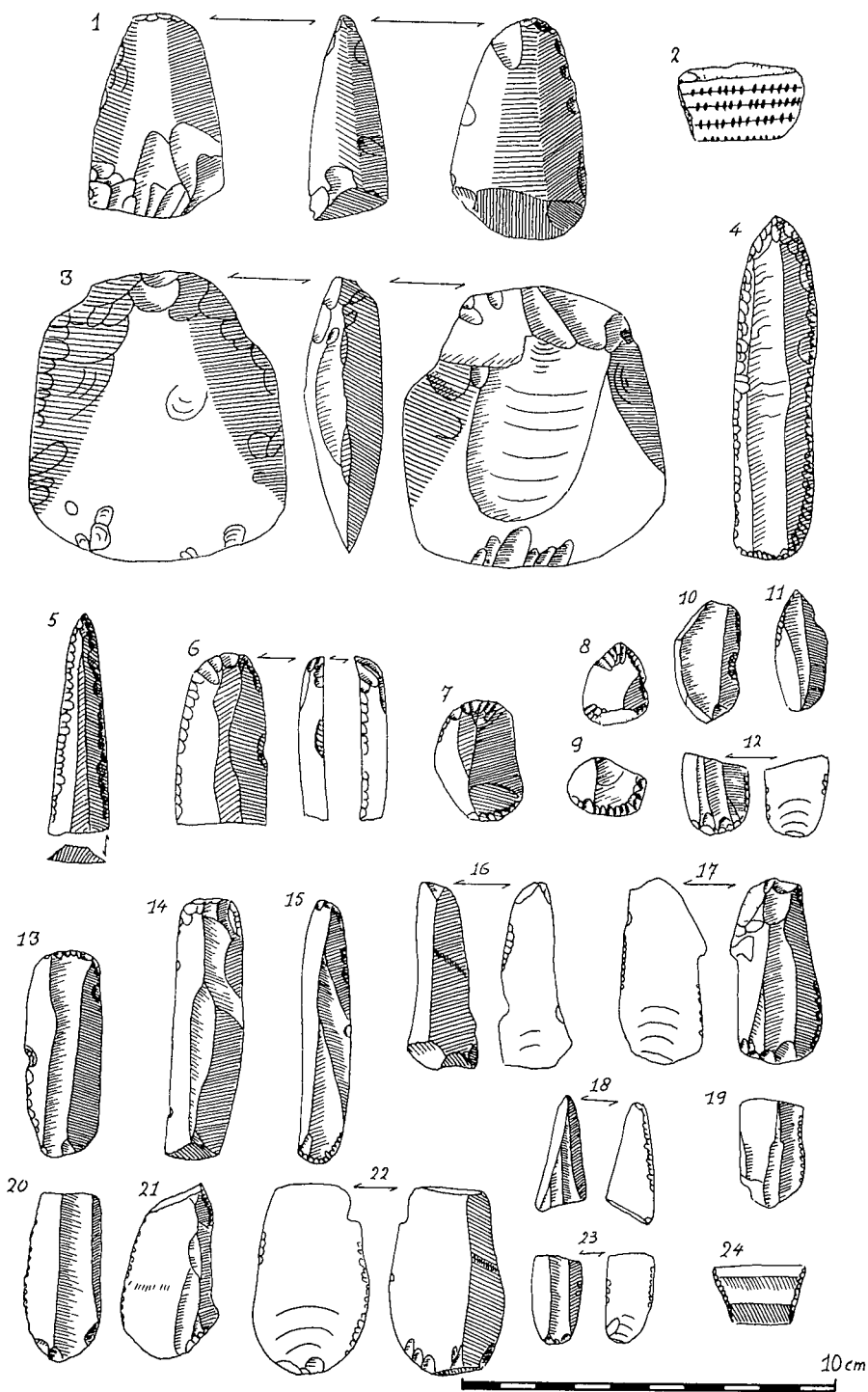
F. v. ETTRO

LAAT-NEOLITHISCHE KULTUUR IN HILVARENBEEK

In april 1966 stelde de voorzitter van de Heemkundige kring te Hilvarenbeek Dr.H.A.M.Ruhe mij ervan op de hoogte, dat door de heer A.Leenhouwers talrijke bewerkte vuursteenartefacten waren gevonden op een hoge akker ongeveer twee kilometer ten zuidwesten van Hilvarenbeek. Reeds eerder had dezelfde vinder op deze plaats een zwaar beschadigde stenen bijl gevonden (afb. 3), die kennelijk secundair als kernstuk was benut voor het vervaardigen van kleinere vuursteenartefacten.

Ongetwijfeld hebben we hier te doen met een nederzetting van een of andere Neolithische cultuur. Bij de eerste vondsten bood het materiaal te weinig houvast om het aan een bepaalde cultuur toe te schrijven. Toen de akker in de nazomer echter opnieuw werd geploegd kwamen er nieuwe vondsten aan de oppervlakte, zodat de variatie in artefacten aanzienlijk werd uitgebreid.

De in facetten geslepen vuurstenen bijl, enige knoopvormige schrabbertjes (afb. 8 en 9) en een zeer fraaie trapeziumvormige dwars-pijlpunt (afb. 24),

pasten wel in het beeld van de Vlaardingen-kultuur, maar waren te gering in aantal om dit met zekerheid vast te stellen. Bovendien waren er allerlei andere vormen van krabbers, geretoucheerde messen, klingen en boortjes, die tot voorzichtigheid maanden bij het opplakken van het etiket „Vlaardingenkultuur”. Het trof bijzonder dat in de maand september 1966 door het instituut voor Prae- en Protohistorie te Amsterdam een begin werd gemaakt met het onderzoek van een nederzetting der Vlaardingenkultuur nabij Halve Mijl te Oerle (gem. Veldhoven). Hoewel hier minder vuursteen materiaal werd aangetroffen dan te Hilvarenbeek was de vorm van dit materiaal te Halve Mijl direct herkenbaar als behorend tot de Vlaardingenkultuur. Daar kwam bij dat te Oerle een aantal aardewerkscherven eveneens kenmerkend waren voor deze Neolithische kultuur. Door het ontbreken van aardewerkvondsten te Hilvarenbeek kon ik Dr. Ruhe, die als huisarts een snelle en juiste diagnose op prijs stelde, nog steeds niet met zekerheid medelen tot welke kultuur de vondsten uit Hilvarenbeek behoorden. Toen hij op 7 november nog eens telefonisch hiernaar informeerde in verband met een te houden voordracht, vertelde hij dat de Heer Leenhouders op dezelfde vindplaats een klein aardewerk scherfje had gevonden waarop als versiering ondiepe puntjes in rijen waren aangebracht.

Dit kleine scherfje (afb. 2), van 2 bij 3 cm, het enige tot nu toe gevonden stukje aardewerk opende meer perspectieven dan alle tot nu toe gevonden vuurstenen werktuigen. De versiering bestaande uit enige parallel lopende rijen van, door een horizontale lijn verbonden, ondiepe puntjes, is kenmerkend voor de zogenaamde „wikkeldraad-versiering”, die toegepast werd rond de overgang van Neolithicum naar Bronstijd. Deze versiering komt o.a. voor op late beker-typen, maar ook op een Hilversum-urn (vroege Bronstijd) die te Vorstenbosch werd gevonden.

De naam wikkeldraad-versiering koos men, omdat de indrukken op het aardewerk ontstaan door een dunne spaan of een mes te omwikkelen met een draad en vervolgens de scherpe kant van de spaan in de natte klei te drukken. Het mes of de spaan (tegenwoordig zou men ook een platte lineaal kunnen nemen) maakt de ondiepe horizontale lijnen. Dwars daarop zijn de, iets dieper liggende, dwarse lijntjes van de draadindruk te zien. Door het verschuiven van de draad staan de puntjes niet steeds op regelmatige afstand. Als men de lichte ronding van het scherfje dóórtrekt dan blijkt dat het heeft behoord tot een pot met een diameter van ongeveer 20 cm. Daar de scherf vrij dun is (6 mm) zal deze eerder tot een late bekervorm dan tot een Hilversumpot gerekend moeten worden. Ook de fijnere afwerking wijst hierop. Als datering voor het scherfje zou ik daarom de tijd onmiddellijk voorafgaand aan de Hilversumkultuur willen voorstellen.

De hoge akker te Hilvarenbeek is dus bewoond geweest in een tijd die voorafging aan de periode waarin te Goirle, Alphen, Hoogeloon, Oerle en

Weelde de ringwalheuvels uit de Vroege Bronstijd werden gebouwd. Het ééne scherfje bepaalt uiteraard niet dat de vindplaats tevoren en erna onbewoond was.

De verschillende vormen van Neolithische vuursteenartefacten die te Hilvarenbeek werden gevonden zijn ook van talrijke andere vindplaatsen in de Kempen bekend. Het zou aanbeveling verdienen om ook op deze plaatsen te zoeken naar aardewerkscherven, die een nauwkeuriger datering mogelijk maken. Het inventariseren van het op die plaatsen gevonden materiaal kan belangrijke perspectieven openen in een tot nu bestaand hiaat dat in de Kempen aan de Hilversumcultuur voorafgaat, en dat mede aanleiding was tot de immigratietheorie betreffende de bouwers der Vroege Bronstijdgrafheuvels.

Hoewel ik de vindplaats te Hilvarenbeek in een vondstmelding als "Neolithisch (mogelijk Vlaardingencultuur)" publiceerde (Archeologisch Nieuws 1966, p.55) zou ik dit nu liever omschrijven als: een Laat-Neolithische Cultuur die zich tot in de Vroege Bronstijd voortzet. Het totaalbeeld der vondsten past momenteel nog niet geheel en al in een der nu bekende Neolithische culturen. Tot de Vlaardingencultuur durf ik de vondsten in elk geval niet meer te rekenen, al zijn ook hier een paar aanknopingspunten. Een paar verwante vormen zoals de knoopschrabbers en de dwarspijlpunt komen echter ook in andere culturen voor en behoeven dus niet op een rechtstreekse relatie met de Vlaardingencultuur te wijzen.

Wat de in Hilvarenbeek gevonden vuursteenartefacten betreft zou ik kunnen volstaan met een verwijzing naar de afbeeldingen. Omdat enige vormen echter ook op andere plaatsen in de Kempen voorkomen, wil ik er toch iets nader op ingaan. De vuurstenen bijl (3) is sterk beschadigd, omdat men deze als kernstuk heeft gebruikt voor het vervaardigen van kleinere vuurstenen werktuigen. De bijl heeft de gefacetteerde slijpvlakken die ook kenmerkend zijn voor het bijltype der Vlaardingencultuur. De bijl werd in oktober 1965 gevonden en het andere vuursteen materiaal in april en september 1966. Bij dit laatste was ook de top van een vuurstenen bijl (1). Deze bijltop is van hetzelfde vuursteenmateriaal vervaardigd als het eerstgenoemde bijlfragment. Het is niet uitgesloten, dat beide fragmenten bij elkaar horen en samen één grote bijl hebben gevormd die ruim 20 cm lang moet zijn geweest. Een flink middenstuk ontbreekt dan echter. Voor een geduldig puzzelaar zou het misschien mogelijk zijn om uit de overige artefacten (en een hoeveelheid afslag, die niet werd getekend) de oorspronkelijke vorm weer geheel in elkaar te knutselen. De top van de bijl is iets smaller dan normaal bij bijlen van de Vlaardingencultuur wordt aangetroffen.

Het zeer fraaie, langs alle zijden bij-geretoucheerde mes (4) heeft een vorm die op veel plaatsen in de Kempen werd gevonden.

De artefacten 5 en 18 die men wel pijl- of lanspunten noemt zijn misschien

eerder gebruikt als boortjes of ruimer (om een boorgat groter te maken). Behalve de twee knoopschrabbers (8 en 9) zijn er enkele fraaie klingschrabbers, waarvan sommige ook zij-retouche hebben, zodat men ze als een soort combinatiewerktuig moet zien (6; 12, 13 en 14). Vooral no. 6 en 13 dienen vermeld, omdat aan een der zijden een zogenaamde encoche is aangebracht, een halfronde inkeping, die waarschijnlijk werd gebruikt om de pijlschachten bij te schaven. No. 7 en 15 zijn dubbelschrabbers, met een schraberkap aan beide uiteinden van de kling. De schraberkappen zijn over 't algemeen zeer steil, zoals aan het profiel van no. 6 duidelijk is te zien. Talrijke klingen hebben een zeer fijne retouche die waarschijnlijk niet met een bepaald doel is aangebracht, maar als „gebruiksretouche” moet worden beschouwd. (zie o.a. 20 en 21; de overige zijn niet getekend).

G.BEEX.

LITERATUUR

P.J.R.Modderman, Laat Bekeraardewerk versierd met indrukken van een wikkeldraadstempel. Berichten R.O.B. VI, 1955, p.32-43.

W.Glasbergen en M.Addink-Samplonius, Laat-Neolithicum en Bronstijd te Monster (Z.H.). Helinium V, 1965, p.97-117.

J.F.van Regteren Altena e.a. The Vlaardingen Culture I, II, III, IV, V. Helinium, 1962, p.3-35 en p.97-103 en p.215-240. Helinium, 1963, p.39-54 en p.97-120.